

6. อำนาจอธิปไตย

อำนาจอธิปไตย (Sovereignty) คือ อำนาจซึ่งแสดงความเป็นใหญ่ ความเป็นอิสระ ความไม่ขึ้นแก่ใคร หรือต้องเชื่อฟังคำสั่งหรือคำบัญชาของผู้ใดที่เหนือตนโดยปราศจากความยินยอมของตน (วิชญ์ เครื่องงาม, 2530 : 8)

การแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย แบ่งออกเป็น 3 อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจอตุลาการ

อำนาจนิติบัญญัติ ได้แก่ อำนาจในการตรากฎหมาย ในระดับรัฐธรรมนูญที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติคือ รัฐสภา

อำนาจบริหาร ได้แก่ อำนาจในการบริหารประเทศซึ่งเรียกว่า “อำนาจในการบริหารราชการแผ่นดิน” ในระดับรัฐธรรมนูญที่ใช้อำนาจบริหารคือ คณะรัฐมนตรี

อำนาจอตุลาการ ได้แก่ อำนาจในการพิจารณาพิพากษาหรือวินิจฉัยชี้ขาดคดี ซึ่งเป็นอำนาจของระบบศาลต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายจัดตั้งศาล

มงเตสกีเยอ (Montesquieu) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้นำเสนอแนวความคิดในการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยทั้ง 3 ออกจากกัน โดยมีความมุ่งหมายก็เพื่อที่จะคุ้มครองและให้หลักประกันทางด้านสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน โดยเจตนาที่แท้จริงของมงเตสกีเยอไม่ใช่บอกเพียงว่าอำนาจอธิปไตยให้แบ่งออกเป็น 3 อำนาจเท่านั้น แต่เหตุผลที่ต้องแบ่งอำนาจอธิปไตยให้แก่องค์กรผู้ใช้อำนาจต่าง ๆ ก็เพื่อ “ไม่ให้องค์กรใดองค์กรหนึ่งใช้อำนาจเพียงองค์กรเดียว” เนื่องจากอำนาจเป็นสิ่งยั่วชวนใจซึ่งผู้ใช้อำนาจอาจใช้อำนาจไปในทางที่มีขอบได้ (มานิตย์ จุมปา, 2547 : 22) ดังนั้น ตามแนวความคิดของมงเตสกีเยอจึงเห็นว่าอำนาจอธิปไตยทั้ง 3 นี้ควรแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด หรือเรียกว่า “การแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย” (separation of power) ซึ่งแต่ละองค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตยไม่อาจใช้อำนาจแทรกแซงซึ่งกันและกันได้ โดยกำหนดให้ที่มาของอำนาจทั้ง 3 จะต้องยึดโยงกับ “ประชาชนของรัฐ” ที่จะเป็นผู้ตัดสินใจในการใช้อำนาจอธิปไตยของตนเองเลือกตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลทำหน้าที่ในองค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตยแต่ละองค์กร อย่างไรก็ตาม แม้ว่าตามทฤษฎีของมงเตสกีเยอจะกำหนดให้อำนาจอธิปไตยต้องแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด แต่ก็อาจมีกระบวนการทางกฎหมายที่จะคอย “คานและดุลแห่งอำนาจ” (check and balance) ระวังกัน เพื่อมิให้องค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตยองค์กรใดองค์กรหนึ่งได้ใช้อำนาจดำเนินการไปโดยมิชอบด้วยกฎหมายได้

สำหรับประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 3 บัญญัติว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” เป็นการแสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกอำนาจตามทฤษฎีแบ่งแยกอำนาจของมงเตสกีเยอเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้กำหนดให้มีการแบ่งแยกอำนาจขององค์กรผู้ใช้อำนาจทั้ง 3 องค์กรออกจากกันอย่างเด็ดขาด กล่าวคือ แม้ว่ารัฐสภาเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติ คณะรัฐมนตรีเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจบริหาร และศาลเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจอตุลาการ แต่การใช้อำนาจขององค์กรทั้งสามนี้ก็ได้ยึดโยงอยู่ที่ประชาชนทั้งหมดโดยตรงเหมือนดังทฤษฎีแบ่งแยกอำนาจของมงเตสกีเยอ โดยรัฐสภาไทยก็ยังคงมีความเกี่ยวพันกับคณะรัฐมนตรีซึ่งกันและกันได้ เช่น รัฐสภาสามารถควบคุมการใช้อำนาจหรือการทำหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีได้โดยตรงตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด ในทำนองเดียวกันคณะรัฐมนตรีก็สามารถควบคุมการทำหน้าที่ของรัฐสภาได้เช่นกัน ดังนั้น ลักษณะเช่นนี้เราจะเรียกว่า “การแบ่งแยกองค์กรใช้อำนาจอธิปไตย” (separation of function) มากกว่าจะเป็นการแบ่งแยกอำนาจเด็ดขาด นอกจากนี้ องค์กรอิสระที่ตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้นต่างก็เป็นองค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตยโดยอิสระ เพราะไม่ได้อยู่ภายใต้

สังกัดและถูกควบคุมโดยรัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือศาล เช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการการเลือกตั้ง หรือ คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน เป็นต้น

หลักการคานและดุลแห่งอำนาจ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หลักการคานและดุลแห่งอำนาจ (check and balance) หมายความว่า กระบวนการที่ฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารมีความสัมพันธ์ในเชิงการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยไม่ได้กำหนดให้อำนาจอธิปไตยถูกแบ่งแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด แต่ได้กำหนดให้มีการแบ่งแยกองค์กรใช้อำนาจอธิปไตย ดังนั้น องค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตยย่อมสามารถที่จะมีความสัมพันธ์เชิงถ่วงดุลกันได้ หลักการคานและดุลแห่งอำนาจของทั้งสององค์กรนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดให้มีใน 2 กรณี ดังต่อไปนี้

1. ฝ่ายนิติบัญญัติควบคุมฝ่ายบริหาร
2. ฝ่ายบริหารถ่วงดุลอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ

1. ฝ่ายนิติบัญญัติควบคุมฝ่ายบริหาร

ในประเทศไทย ซึ่งใช้ระบบรัฐสภาโดยที่ฝ่ายบริหารมาจากการแต่งตั้งของฝ่ายนิติบัญญัติ ฉะนั้น ในฐานะที่ฝ่ายนิติบัญญัติเป็นผู้แต่งตั้งจึงย่อมมีอำนาจควบคุมฝ่ายบริหารซึ่งเป็นผู้ได้รับแต่งตั้งได้ โดยการควบคุมสามารถกระทำได้ 2 กรณี ได้แก่

- 1.1 การตั้งกระทู้ถาม
- 1.2 การเปิดอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ
- 1.3 การเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อซักถามข้อเท็จจริงหรือเสนอแนะปัญหา โดยไม่มีการลงมติ

1.1 การตั้งกระทู้ถาม

กระทู้ (Question) คือ คำถามที่ ส.ส. หรือ ส.ว. ได้ตั้งขึ้นมาเพื่อให้นายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีตอบในเรื่องใด ๆ อันเกี่ยวกับงานในหน้าที่ โดยอาจตอบในที่ประชุมแห่งสภานั้นหรือในราชกิจจานุเบกษาก็ได้ แต่คณะรัฐมนตรีย่อมมีสิทธิที่จะไม่ตอบก็ได้ เมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นว่าเรื่องนั้นยังไม่ควรเปิดเผยเพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน (มาตรา 150)

การที่รัฐธรรมนูญได้ให้อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งเป็นผู้แทนของปวงชนชาวไทยเป็นผู้มีหน้าที่ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรีโดยวิธีการตั้งกระทู้ถาม ซึ่งถือเป็นการถ่วงดุลอำนาจฝ่ายบริหารประการหนึ่งนั้น ก็เพื่อที่จะให้ฝ่ายบริหารซึ่งจะได้กระทำการสิ่งใด ๆ ลงไปในการบริหารราชการแผ่นดินต้องกระทำด้วยความรอบคอบ โดยไตร่ตรองถึงผลกระทบทั้งแง่ดีและแง่ร้ายจากการบริหารงานนั้น และฝ่ายบริหารยังต้องสำนึกอยู่เสมอว่ามีฝ่ายนิติบัญญัติเป็นผู้คอยตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของตนแทนประชาชนอยู่

กระทู้ถามที่สมาชิกรัฐสภาตั้งขึ้นเพื่อถามคณะรัฐมนตรีมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. คำถามเกี่ยวกับนโยบายการบริหารของคณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นคำถามที่สมาชิกตั้งขึ้นเมื่อเห็นว่าการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลไม่เป็นไปตามนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อสภา หรือดำเนินการบริหารงานผิดพลาดไม่ตรงตามนโยบาย

2. คำถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ของรัฐมนตรี โดยทั่วไปจะถามเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจอยู่ในความรับผิดชอบของนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีคนนั้น

กระทู้ถามต้องเป็นคำถาม ข้อเท็จจริง ตลอดจนคำชี้แจงประกอบต้องชัดเจน ไม่ฟุ้งเฟ้อ วนเวียน ซ้ำซาก หรือมีลักษณะเป็นการอภิปราย และกระทู้ถามจะต้องไม่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

1. เป็นเชิงประชด เสียดสีหรือกลั่นแกล้ง หรือใส่ร้าย
2. เคลือบคลุมหรือเข้าใจยาก
3. เป็นเรื่องที่ได้ตอบแล้วหรือชี้แจงแล้วว่าไม่ตอบ
4. เป็นเรื่องที่มีประเด็นคำถามซ้ำกับกระทู้ถามซึ่งมีผู้เสนอมาก่อน
5. เป็นการให้ออกความเห็น
6. เป็นปัญหาข้อกฎหมาย
7. เป็นเรื่องที่ไม่มีความสำคัญ
8. เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลใด เว้นแต่ที่เกี่ยวกับการงานในหน้าที่ราชการ

ประเภทของกระทู้ถาม มี 2 ประเภทด้วยกัน ได้แก่

1. กระทู้ถามทั่วไป ได้แก่ คำถามที่สมาชิกแห่งสภาได้เสนอล่วงหน้าเป็นหนังสือและยื่นต่อประธานแห่งสภาของตน โดยระบุว่าจะถามใคร รัฐมนตรีคนใด และจะให้ตอบในที่ประชุมหรือให้ตอบในราชกิจจานุเบกษา เมื่อประธานสภาได้รับกระทู้แล้วก็จะจัดส่งกระทู้ถามไปยังรัฐมนตรีผู้เกี่ยวข้อง ในกรณีที่เป็นการกระทู้ถามที่ต้องตอบในที่ประชุมสภาให้บรรจุเข้าระเบียบวาระการประชุมภายใน 15 วันนับแต่วันที่ส่งไปยังรัฐมนตรี กระทู้ถามที่ต้องตอบในราชกิจจานุเบกษาให้ประธานสภาแจ้งรัฐมนตรีผู้เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการตอบภายใน 30 วันนับแต่วันที่รัฐมนตรีได้รับกระทู้ถามนั้นและหากรัฐมนตรีได้ตอบแล้วในราชกิจจานุเบกษาหรือมีเหตุขัดข้องไม่ตอบภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้ประธานสภาแจ้งให้ผู้ตั้งกระทู้ทราบ

2. กระทู้ถามสด ได้แก่ เป็นลักษณะของการตั้งกระทู้ถามด้วยวาจาโดยไม่ได้แจ้งล่วงหน้า โดยคำถามของกระทู้สมาชิกแห่งสภาจะแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรต่อประธานแห่งสภาของตนก่อนเริ่มประชุมในวันนั้นว่าจะถามใครซึ่งรับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยระบุชื่อเรื่องที่จะถามแต่ไม่ต้องระบุคำถาม โดยกระทู้สดอาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินเรื่องใดที่กำลังเป็นปัญหาสำคัญซึ่งอยู่ในความสนใจของประชาชน หรือเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์ของประเทศชาติหรือประชาชนในขณะนั้น หรือที่เป็นเรื่องเร่งด่วน

1.2 การเปิดอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ

คณะรัฐมนตรีในระบบรัฐสภาบริหารงานอยู่ภายใต้เงื่อนไขความไว้วางใจของรัฐสภา ดังนั้น หากรัฐสภาไม่ไว้วางใจ คณะรัฐมนตรีก็ย่อมไม่สามารถบริหารงานได้อีกต่อไป รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจึงได้กำหนดวิธีการควบคุมการทำงานที่ของคณะรัฐมนตรีโดยการให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของรัฐสภามีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะก็ได้ (มาตรา 151)

การเปิดอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจเป็นวิธีการควบคุมการทำงานของคณะรัฐมนตรีอีกวิธีหนึ่ง นอกเหนือจากการตั้งกระทู้ถาม และถือเป็นวิธีการควบคุมการทำงานของรัฐบาลที่ได้ผลดีที่สุดเนื่องจากประชาชนทั้งประเทศจะได้รับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้อำนาจของคณะรัฐมนตรีที่ถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจ เช่น พฤติกรรมการทุจริตประพฤตินิষอบ พฤติกรรมเอื้อประโยชน์ต่อผู้ใกล้ชิดหรือธุรกิจของเครือญาติ เป็นต้น

โดยผลที่จะเกิดขึ้นเมื่อมีการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจแล้วมีการลงมติก็คือ ถ้ามติที่ลงคะแนนนั้นปรากฏว่าเสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ไว้วางใจ ย่อมทำให้รัฐมนตรีผู้นั้นต้องพ้นจากตำแหน่ง หรือ

หากได้รับคะแนนเสียงไม่ไว้วางใจไม่ถึงกึ่งหนึ่งก็อาจมีผลกระทบอื่นตามมา เช่น อาจมีการปรับคณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีที่ถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจอาจขอลาออกจากตำแหน่ง เป็นต้น

การเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีนั้น จะกระทำได้อเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้นโดยมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้าชื่อกันเสนอญัตติจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ สมาชิกวุฒิสภาไม่มีอำนาจที่จะเสนอญัตติดังกล่าวได้

เมื่อได้มีการเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจแล้ว จะมีการยุบสภาไม่ได้ เว้นแต่ จะมีการถอนญัตติหรือเมื่อสิ้นสุดการอภิปรายและได้มีการลงมติไม่ไว้วางใจแล้ว คะแนนเสียงไม่ไว้วางใจไม่ถึงกึ่งหนึ่ง

1.3 การเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อซักถามข้อเท็จจริงหรือเสนอแนะปัญหา โดยไม่มีการลงมติ

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 10 ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ อาจเข้าชื่อกันเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อซักถามหรือเสนอแนะปัญหาต่อคณะรัฐมนตรี โดยไม่มีการลงมติก็ได้ (มาตรา 152)

สมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ อาจเข้าชื่อกันขอเปิดอภิปรายทั่วไปในวุฒิสภาเพื่อให้คณะรัฐมนตรีแถลงข้อเท็จจริงหรือชี้แจงปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน โดยไม่มีการลงมติก็ได้ (มาตรา 153)

2. ฝ่ายบริหารถ่วงดุลอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ

การที่ฝ่ายบริหารถ่วงดุลอำนาจฝ่ายนิติบัญญัตินั้น สามารถกระทำได้โดย “การยุบสภา”

การยุบสภา (Dissolution of Parliament) หมายถึง การที่ประมุขของรัฐในระบบรัฐสภาประกาศให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลงพร้อมกันทุกคน “ก่อนครบวาระ” การดำรงตำแหน่งเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่เร็วขึ้นกว่าวาระปกติของสภาผู้แทนราษฎร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 **มาตรา 103** “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่เป็นการเลือกตั้งทั่วไป

การยุบสภาผู้แทนราษฎรให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา และให้กระทำได้เพียงครั้งเดียวในเหตุการณ์เดียวกัน”

ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา รัฐสภาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสถาบันของผู้ที่เป็นตัวแทนของประชาชนผู้ซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยแท้จริง รัฐสภามีอำนาจทั้งในทางนิติบัญญัติและควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน กล่าวคือ รัฐสภามีอำนาจในการออกกฎหมายเพื่อใช้ในการปกครองประเทศและควบคุมการทำงานของคณะรัฐมนตรี จากการศึกษาเปรียบเทียบอำนาจหน้าที่ที่กว้างขวางในการควบคุมฝ่ายบริหารเช่นนี้จึงได้มีการกำหนดอำนาจหน้าที่ให้ความเป็นธรรมแก่ฝ่ายบริหารเพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติไว้ด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากในระบบรัฐสภาจะใช้รูปแบบการแบ่งแยกองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยมากกว่ามุ่งแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยโดยเด็ดขาดเหมือนกรณีของระบบประธานาธิบดี จึงทำให้ฝ่ายบริหารย่อมสามารถที่จะถ่วงดุลฝ่ายนิติบัญญัติได้ หากฝ่ายนิติบัญญัติได้กระทำการอันใดอันเป็นการสร้างปัญหาให้แก่ประเทศชาติหรือฝ่ายบริหารเป็นอย่างยิ่ง กรณีเช่นนี้รัฐธรรมนูญจึงได้ให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารมีสิทธิที่จะทูลเกล้าเสนอ “พระราชกฤษฎีกายุบสภา” ต่อพระมหากษัตริย์เพื่อยุบสภาผู้แทนราษฎรและจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไปขึ้นใหม่ได้

การเลือกตั้งทั่วไป หมายถึง การที่คณะกรรมการการเลือกตั้งได้กำหนดให้วันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นวันเดียวทั่วราชอาณาจักร ซึ่งต้องไม่น้อยกว่า 45 วัน แต่ไม่เกิน 60 วันนับแต่วันที่พระราชกฤษฎีกา

ยุบสภามีผลใช้บังคับ ทั้งนี้ การดำเนินการของคณะกรรมการการเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่ พรบ. คณะกรรมการการเลือกตั้งได้กำหนดไว้

การยุบสภาได้ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อสถาบันทางการเมือง ทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารเอง กล่าวคือ ในเบื้องต้นสภาผู้แทนราษฎรจะสิ้นสุดวาระก่อนครบกำหนดวาระตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด โดยไม่สามารถทำหน้าที่ต่อไปได้อีกแล้ว ถือว่าสิ้นสุดความเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทันทีนับแต่ได้มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกายุบสภา ในส่วนของคณะรัฐมนตรีนั้นก็ต้องพ้นจากตำแหน่งทั้งคณะ (มาตรา 167 (2)) แต่ยังคงปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเพื่อรักษาการณไปจนกว่าจะมีคณะรัฐมนตรีที่จัดตั้งขึ้นใหม่เข้าปฏิบัติหน้าที่ (มาตรา 168 (1))

คำว่า การยุบสภาจะกระทำได้ “เพียงครั้งเดียวในเหตุการณ์เดียวกัน” ตามมาตรา 103 นั้น หมายความว่า จะนำเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งมาเป็นเหตุในการยุบสภาเกินกว่า 1 ครั้งไม่ได้ ตัวอย่างเช่น สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่รับหลักการแห่งร่างพระราชบัญญัติที่คณะรัฐมนตรีเสนอมาฉบับหนึ่ง นายกรัฐมนตรีจึงยุบสภาแล้วมีการเลือกตั้งใหม่ ถ้าสภาผู้แทนราษฎรที่เลือกตั้งเข้ามาใหม่ยังคงไม่รับหลักการแห่งร่างพระราชบัญญัติฉบับนั้นอีก นายกรัฐมนตรีของรัฐบาลชุดใหม่ก็ย่อมไม่มีอำนาจจะยุบสภาโดยอาศัยเหตุผลเดียวกันกับที่เคยได้ประกาศเหตุผลแห่งการยุบสภาผู้แทนราษฎรชุดที่แล้วในพระราชกฤษฎีกายุบสภาฉบับก่อน

ศาสตราจารย์ ดร.วิษณุ เครืองาม ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ อันอาจนำไปสู่การยุบสภาผู้แทนราษฎรไว้ ดังนี้

ก. มีการขัดแย้งระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น ฝ่ายบริหารเสนอร่างกฎหมายสำคัญสู่สภา แต่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่เห็นด้วย

ข. มีการขัดแย้งกันระหว่างสภาสูง (วุฒิสภา) กับสภาล่าง (สภาผู้แทนราษฎร) ในการจัดทำกฎหมายสำคัญ

ค. มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งยังไม่ทราบว่าจะประชาชนเห็นด้วยกับฝ่ายที่ขอให้แก้ไขหรือไม่

ง. ต้องการเร่งกำหนดการเลือกตั้งให้ใหม่เร็วขึ้น ในขณะที่ฝ่ายบริหารกำลังได้รับคะแนนนิยมจากประชาชนเพิ่มมากขึ้น

จ. เกิดปัญหาไม่อาจตั้งรัฐบาลได้ หรือต้องตั้งรัฐบาลในรูปแบบรัฐบาลผสมจากหลายพรรคการเมืองมากเกินไป พรรคการเมืองเสียงข้างมากไม่ค่อยมีอำนาจเด็ดขาดในการวางตัวบุคคลเพื่อเป็นรัฐมนตรีกระทรวงต่าง ๆ จึงยุบสภาเพื่อจัดการเลือกตั้งใหม่อีกหน

การยุบสภาเป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของรัฐ ซึ่งการยุบสภานั้นจะกระทำได้โดยพระราชกฤษฎีกา เพียงแต่จุดเริ่มต้นของการยุบสภาจะมาจากฝ่ายบริหารคือนายกรัฐมนตรีหรือรัฐบาลในขณะนั้น การยุบสภาจึงถือเป็นเครื่องมือของฝ่ายบริหารที่ใช้ควบคุมหรือคานอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร แต่เนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน ส่วนรัฐบาลเองก็จัดตั้งได้โดยได้รับความไว้วางใจของสภาผู้แทนราษฎร การจะให้รัฐบาลเป็นผู้ยุบสภาเสียเองก็ดูจะไม่สมเหตุผล ดังนั้น ในระบบรัฐสภาจึงกำหนดให้อำนาจการยุบสภาเป็นอำนาจของประมุขของรัฐ เพื่อที่ประมุขของรัฐจะได้เป็นผู้ใช้ดุลพินิจซึ่งน้ำหนักความจำเป็นอย่างเหมาะสมว่าสมควรจะประกาศให้มีการยุบสภาตามข้อเสนอจากฝ่ายบริหารหรือไม่

อย่างไรก็ตาม การยุบสภานั้นเป็นเครื่องมือของฝ่ายบริหารที่จะกระทำต่อฝ่ายนิติบัญญัติเฉพาะแต่ “สภาผู้แทนราษฎรเพียงสภาเดียว” เท่านั้น รัฐธรรมนูญไม่เคยให้อำนาจฝ่ายบริหารในการยุบสภาสูงหรือวุฒิสภา เนื่องจากรัฐธรรมนูญก็ไม่ได้ให้อำนาจแก่วุฒิสภาเพื่อยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีได้ ดังนั้น จึงไม่เป็นยุติธรรมหากจะให้คณะรัฐมนตรีตัดสินใจยุบวุฒิสภาได้

สำหรับประเทศที่ใช้การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระบบประธานาธิบดีนั้น ด้วยเหตุที่ประเทศเหล่านี้ได้นำทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจโดยเด็ดขาดมาใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศ ทำให้องค์กรใช้อำนาจเหล่านี้ต่างฝ่ายต่างมีอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ หลักการคานและดุลแห่งอำนาจที่ใช้กันอยู่ในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภาจึงย่อมไม่สามารถนำมาใช้ได้กับประเทศที่ใช้ระบบประธานาธิบดี หมายความว่า ประเทศที่ใช้ระบบประธานาธิบดีนั้น รัฐสภาไม่สามารถขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจประธานาธิบดีได้ ทำนองเดียวกัน ประธานาธิบดีเองก็ไม่มีอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎรได้ เหตุเพราะที่มาขององค์กรใช้อำนาจทั้ง 2 องค์กรดังกล่าวต่างมีที่มาจาก การเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน ทั้ง 2 องค์กรจึงไม่ได้มีที่มาที่เกาะเกี่ยวกันเองเหมือนกับองค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตยในระบบรัฐสภา

อย่างไรก็ตาม จะมีบางกรณีซึ่งประเทศที่ใช้การปกครองระบอบประธานาธิบดีได้ให้อำนาจแก่องค์กรใช้อำนาจอธิปไตยทั้ง 3 องค์กร คือ ทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกันด้วยเหตุแห่งกระบวนการ “ถอดถอนออกจากตำแหน่ง” (Impeachment) วิธีการถอดถอนออกจากตำแหน่งในระบบประธานาธิบดี ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา จะกระทำโดยวิธีการฟ้องคดีต่อศาลสูงสุดของประเทศ โดยให้อำนาจศาลสูงซึ่งเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดว่าประธานาธิบดีหรือรัฐมนตรีใช้อำนาจบริหารประเทศนั้น สมควรอยู่ในตำแหน่งต่อไปหรือไม่ โดยที่ระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นระบบที่ให้มามีคณะลูกขุน (Judges) ซึ่งศาลต้องรับฟังการพิจารณาและการตัดสินของคณะลูกขุน ในกรณีการถอดถอนนี้จะกำหนดให้รัฐสภาซึ่งเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติทำหน้าที่เป็นคณะลูกขุนในการไต่สวนข้อเท็จจริง (Trial) เพื่อนำไปสู่คำวินิจฉัยชี้ขาดของศาลสูงสุด หมายความว่า หากการลงคะแนนเสียงของรัฐสภาซึ่งทำหน้าที่คณะลูกขุนเห็นว่า ประธานาธิบดีหรือรัฐมนตรีไม่สมควรอยู่ในตำแหน่งอีกต่อไป ผลการลงคะแนนเสียงดังกล่าวย่อมส่งผลให้ประธานศาลสูงสุดที่ทำหน้าที่ชี้ขาดคดีถอดถอนนี้ก็ต้องมีคำพิพากษาให้ถอดถอนประธานาธิบดีหรือรัฐมนตรีคนดังกล่าวออกจากตำแหน่ง แต่หากการลงคะแนนเสียงของรัฐสภาเห็นว่า ประธานาธิบดีหรือรัฐมนตรียังไม่สมควรที่จะถูกถอดถอนออกจากตำแหน่ง กรณีนี้ประธานศาลสูงสุดก็ต้องมีคำพิพากษายกฟ้อง ยกตัวอย่างเช่น คดีของอดีตประธานาธิบดีบิล คลินตันแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ถูกฟ้องเพื่อถอดถอนออกจากตำแหน่งในข้อหาผิดกฎหมายไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง เนื่องจากการมีเพศสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ในทำเนียบประธานาธิบดี เป็นต้น